

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Центр професійної та післядипломної освіти
Кафедра управління імені Олега Балацького

Шифр _____

Наказ ректора про
затвердження теми

„До захисту допускається”

завідувачка кафедри

_____ Г.О.Швіндіна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему:

"УПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ГОЛОСУВАННЯ В УКРАЇНІ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ"

за спеціальністю 281 “Публічне управління та адміністрування”,
освітньо-професійна програма “Державна служба”

Студента гр. ДСмз-91/2

Дунайська А.В.

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр.

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело _____ Дунайська А.В.

Науковий керівник

к.е.н. Кобушко Я.В.

Суми 2020 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Центр професійної та післядипломної освіти
Кафедра управління імені Олега Балацького

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____
_____” _____ 20____ р.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ МАГІСТРА
за спеціальністю

281 Публічне управління та адміністрування
освітньо-професійна програма “Державна служба”
студенту групи ДС.мз-91/2
Дунайській Альоні Володимирівні

1. Тема роботи «УПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ГОЛОСУВАННЯ В УКРАЇНІ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ» затверджена наказом по СумДУ №_____ від „_____” _____ 20____ р.
2. Термін подання студентом закінченої роботи: 4 грудня 2020 р.
3. Мета кваліфікаційної роботи: обґрунтування процесу впровадження системи електронного голосування як інструменту підвищення ефективності виборчого процесу.
4. Об’єкт дослідження: система електронного голосування.
5. Предмет дослідження: суспільно-політичні відносини, що виникають при впровадженні електронного голосування в Україні в контексті забезпечення ефективного виборчого процесу.
6. Кваліфікаційна робота виконується на матеріалах Державного комітету статистики, Законів України, праць українських та зарубіжних дослідників, матеріалів періодичних видань.
7. Орієнтовний план кваліфікаційної роботи, терміни подання розділів керівникові та зміст завдань для виконання поставленої мети.

№ пор.	Назва розділу	Термін подання
I	Особливості та передумови впровадження електронного голосування в Україні	06.11.2020
II	Організаційно-методологічне забезпечення системи електронного голосування у виборчому процесі	12.11.2020
III	Дослідження впливу електронного голосування на	25.11.2020

	ефективність виборчого процесу в Україні	
--	--	--

Зміст завдань для виконання поставленої мети кваліфікаційної роботи магістра:
У розділі 1 студент має дослідити особливості та передумови впровадження електронного голосування в Україні.

У розділі 2 студент має провести аналіз забезпечення системи електронного голосування у виборчому процесі.

У розділі 3 студент має обґрунтувати вплив електронного голосування на ефективність виборчого процесу в Україні.

8. Консультації щодо виконання роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1	Кобушко Я.В., к.е.н., старший викладач кафедри	05.11.2020	06.11.2020
2	Кобушко Я.В., к.е.н., старший викладач кафедри	05.11.2020	12.11.2020
3	Кобушко Я.В., к.е.н., старший викладач кафедри	05.11.2020	25.11.2020

9. Дата видачі завдання 5 листопада 2020 року.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ Кобушко Я.В.

Завдання до виконання одержав _____ Дунайська А.В.

АНОТАЦІЯ

У магістерській роботі розглянуті проблеми та перспективи впровадження електронного голосування в Україні.

Проаналізовано світовий досвід впровадження електронного голосування.

Проведено аналіз виборчого законодавства, сучасного стану виборчої системи та схеми організації виборчого процесу в Україні, а також перспективи впровадження електронного голосування як складової електронної демократії для підвищення ефективності виборчого процесу в Україні.

Розроблено рекомендації щодо імплементації електронного голосування в виборчий процес в Україні.

Ключові слова: вибори, виборчий процес, електронне голосування, електронна демократія, дистанційне інтернет-голосування, система.

РЕФЕРАТ

Структура та обсяг роботи. Загальний обсяг магістерської роботи становить 56 с., у тому числі 4 таблиць, 6 рисунків, 65 використаних джерела.

За структурою магістерська робота є стандартною та складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел та літератури.

Метою роботи є обґрунтування процесу впровадження системи електронного голосування як інструменту підвищення ефективності виборчого процесу.

Для досягнення визначеної мети поставлено такі завдання:

- розкрити поняття електронного голосування як невід'ємної складової електронної демократії;
- проаналізувати світовий досвід упровадження електронного голосування;
- узагальнити можливості організаційно-методологічного забезпечення електронного голосування в Україні;
- визначити перспективи запровадження електронного голосування в Україні.

Предметом дослідження є суспільно-політичні відносини, що виникають при впровадженні електронного голосування в Україні в контексті забезпечення ефективності виборчого процесу.

Об'єктом дослідження є система електронного голосування.

Методи дослідження. Використані загальнонаукові методи аналізу, спостереження, співставлення, порівняння. Метод аналізу документальних джерел (законів, постанов, розпоряджень) використовується з метою отримання інформації про основні поняття та ініціативи, викладені в документах.

Наукова новизна роботи полягає у всебічному дослідженні перспектив впровадження електронного голосування, як альтернативного способу організації демократичної виборчої системи, та необхідного організаційно-методологічного забезпечення системи електронного голосування в Україні.

Ключові слова: вибори, виборчий процес, електронне голосування, електронна демократія, дистанційне інтернет-голосування, система.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРЕДУМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ГОЛОСУВАННЯ В УКРАЇНІ	9
1.1. Електронна демократія та залучення громадськості до прийняття рішень....	9
1.2. Електронне голосування як основа електронної демократії в Україні.....	11
1.3. Вивчення зарубіжного досвіду та рецепції міжнародних практик щодо впровадження електронного голосування в Україні.....	16
РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ГОЛОСУВАННЯ У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ	19
2.1. Мета та завдання системи електронного голосування у виборчому процесі.....	19
2.2. Нормативно-правове забезпечення механізму електронного голосування...	20
2.3. Інформаційно-технологічне забезпечення механізму електронного голосування в Україні.....	24
РОЗДІЛ 3 ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЕЛЕКТРОННОГО ГОЛОСУВАННЯ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ	32
3.1. Етапи впровадження системи електронного голосування у виборчий процес в Україні	32
3.2. Електронне голосування як інструмент збільшення ефективності виборчого процесу	34
3.3. SWOT-аналіз перспектив впровадження системи електронного голосування в Україні.....	37
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50

ВСТУП

Актуальність дослідження. Ключовою формою прояву демократії в країні є вибори. Вони є реальним вираженням волі народу, конституційним способом легалізації роботи державних органів влади в цілому та місцевого самоврядування зокрема.

З розвитком науково-технічного прогресу суспільство постійно змінювалося, його інформаційні компоненти еволюціонували. Перед державою стоїть завдання формування нових концепцій інформаційного суспільства. Одним із центральних моментів у цих умовах є доступність процесу голосування.

Електронне голосування все частіше розглядається у контексті можливостей досягнення ефективності та зростання довіри до виборчого процесу у суспільстві. Правильно впроваджені рішення щодо електронного голосування допоможуть підвищити рівень захисту волевиявлення, пришвидшити обробку результатів та спростити процес голосування. Однак вони також становлять значні проблеми. Неправильно сплановане та розроблене електронне голосування може призвести до втрати довіри до виборчого процесу в цілому. Таким чином, ця робота визначає контекстуальні фактори, які можуть вплинути на успіх рішень щодо електронного голосування, та наголошує на важливості їх повного врахування перед прийняттям рішення про впровадження нових технологій голосування.

Сьогодні електронне голосування може збільшити інтерес громадян, а саме молоді, до політичного життя країни, зменшити витрати на виборчий процес, збільшити доступ громадян з інвалідністю до процедури голосування та підвищити надійність процедури для підрахунку результатів виборів.

Метою магістерської роботи є обґрунтування процесу впровадження системи електронного голосування як інструменту підвищення ефективності виборчого процесу.

Для досягнення визначеної мети поставлено такі завдання:

- розкрити поняття електронного голосування як невід'ємної складової електронної демократії;
- проаналізувати світовий досвід упровадження електронного голосування;
- узагальнити можливості організаційно-методологічного забезпечення електронного голосування в Україні;
- визначити перспективи запровадження електронного голосування в Україні.

Об'єктом дослідження є система електронного голосування.

Предметом дослідження є суспільно-політичні відносини, що виникають при впровадженні електронного голосування для забезпечення ефективності виборчого процесу.

Дослідження здійснено на основі філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціально-наукових методів. За структурою магістерська робота є стандартною та складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел та літератури.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в всебічному дослідженні перспектив впровадження електронного голосування, як альтернативного способу організації демократичної виборчої системи, та необхідного організаційно-методологічного забезпечення системи електронного голосування в Україні.

Інформаційною базою дослідження є міжнародно-правові норми, Закони України та іноземних країн, аналітичні матеріали, підручники, монографії та дисертаційні дослідження. В роботі використані джерела інформації з державних органів, наукові статті вітчизняних і зарубіжних вчених, що займаються питаннями електронного голосування.

РОЗДІЛ 1 ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРЕДУМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ГОЛОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

1.1 Електронна демократія та залучення громадськості до прийняття рішень

На початку двадцять першого століття світова спільнота вступила у фазу інтенсивних змін, що характеризуються швидким розвитком цифрових технологій. Технологічні зміни захопили всі сфери життя, включаючи функціонування держави та її відносини з громадянами, що проявляється у впровадженні електронного уряду та е-демократії.

Концепція «електронної демократії» виникла в Сполучених Штатах і поширилася в багатьох країнах світу. Це форма зв'язків з громадськістю, в якій беруть участь громадяни і організації в уряді і державному управлінні, а також органи місцевого самоврядування з використанням інформаційних і комунікаційних технологій. Електронна демократія базується на принципах відкритості, прозорості, участі та громадської освіти [45].

Метою розбудови електронної демократії є участь громадян у державотворенні та прийнятті рішень через впровадження електронних технологій.

Суть електронної демократії полягає в застосуванні новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для широкого діапазону залучення громадян у громадсько-політичне життя. При цьому слід наголосити, що самі по собі ІКТ не забезпечують участь громадян у прийнятті рішень. Комунікація, хоч би якою вона не була розвиненою, це лише інструмент в руках суспільства.

Отже, для електронної демократії (так само, як і для демократії взагалі) визначальним є воля і голос народу, а для забезпечення доставки цього голосу посадовцям і слугує феномен е-демократії.

Необхідно звернути увагу іще на один важливий момент е-демократії – очікуване зростання активності членів суспільства в обговоренні різних питань і проблем (політика, енергетика, довкілля, культура тощо).

Є надія, що інтерактивне спілкування з владою і місцевими органами самоврядування спонукає громадян до більш активної участі в житті країни. Таким чином, можна очікувати, що результат електронної демократії в тому числі і електронного уряду в цілому призведе не тільки до більш продуктивним відносин на рівні «суспільство-влада», а й до формування нового покоління активних, свідомих, патріотичних громадян, з одного боку, і державних службовців з іншого.

Американська дослідниця Ш.Вентуреллі, що займається аналізом «інформаційної системи», стверджує, що «інформаційне суспільство» може стати найбагатшим джерелом творчої, різноманітної комунікації збагачення і демократизації, яку коли-небудь об'єднувало людство. Воно може стати першим справжнім засобом масової інформації і засобом комунікації в історії, що дозволяє кожній людині ділитися своїми ідеями та ідеями з тисячами глядачів одночасно за допомогою зручних для користувача засобів. Це може бути засобом організації суспільного життя і участі в ній всіх громадян [24].

Відтак, якщо державна влада є породженням і знаряддям єдиного свого джерела – народу, то вона має діяти в органічній єдності на благо народу, відповідати принципам саме народовладдя, а не як самостійна сила, яка протистоїть своєму джерелу. Однією з характерних вимог сучасності є необхідність залучення громадян у прийняття політичних рішень на основі інформаційно-комунікативних технологій.

Метою державної політики електронної демократії має бути забезпечення інтерактивних, багатовекторних комунікаційних потоків для об'єднання громадян, їх обраних представників на всіх рівнях і виконавчої гілки влади. Це керівництво повинно бути направлено на:

- постійне створення нових громадських просторів для політичної взаємодії та дискусій, особливо онлайн-середовища, має значні переваги для полегшення

ефективного спілкування між владою та громадянами, для публічних дискусій і дебатів;

- зробити взаємодію між парламентарями, урядом та громадянами змістовною;
- побудувати такі механізми, які надавали б можливість представникам представницьких та виконавчих органів влади опановувати інструменти електронної демократії;
- забезпечити доступність онлайн-інформації достатньої якості.

Дана інформація повинна бути доступною, зрозумілою та чіткою, але в свою чергу не надмірно великою за обсягом та складною за змістом;

- докладати більше зусиль для залучення якнайширшого кола громадськості до демократичного діалогу, особливо і тих груп, які є традиційно маргінальними, соціально незахищені, мають обмежені можливості та позбавлені можливості висловлюватися;
- враховувати особливості територіальної, соціальної, економічної структуризації в онлайн середовищі з метою забезпечення рівноправного доступу до демократичного процесу в усіх сферах і для усіх громад та соціальних груп.

Електронну демократію не можна розглядати як панацею і ліки від усіх проблем демократії або громадських комунікацій, але вона, безумовно, сприяє розвитку двох в даний час нерозривних історичних процесів - демократії та Інтернету. Таким чином, електронна демократія повинна зайняти особливе місце і бути на порядку денному радикальних політичних реформ і стати невід'ємною частиною державного управління [42].

1.2 Електронне голосування як основа електронної демократії в Україні

Демократія – форма організації суспільства, його державно-політичного устрою, яка ґрунтується на сприйнятті народу як джерела влади та забезпеченні його безпосередньої участі в державному управлінні. Ключова характеристика е-демократії – зміна форми та ступеня залучення громадян до прийняття політичних рішень. Електронна демократія є наслідком розвитку

власне демократії як інституту народовладдя. Поняття е-демократії зводиться до використання ІКТ з метою посилення демократичних процесів в умовах існування представницької демократії.

Е-демократизація в Україні спрямована на забезпечення відкритості органів влади для народу. Це сприятиме його активізації до політичної участі. Імплементация владою нових технологій у суспільне життя забезпечить її легітимізацію [8]. Потенціал електронної демократії є значним саме в забезпеченні підтримки демократичності політичного процесу та функціонуванні інститутів представницької демократії.

Вибори відображають рівень демократії. При умові демократичного волевиявлення вибори стануть реальною можливістю громадян впливати на розвиток держави. Навіть елементарна демократія вимагає, щоб політичні рішення (включаючи те, хто повинен керувати державою) приймалися більшістю голосів.

Вибори - це демократичний механізм при якому враховуються різні інтереси, приймається колективне рішення, визначаються майбутні лідери та напрямки подолання проблем у державі. Також вибори впливають на формування політичного менталітету суспільства. Головною метою виборів, як інституту демократії, є оптимізація відносин громадськості з представниками державного управління.

Громадянські свободи і політичні права - це два концептуальних вимірювання демократії. Чим ширше права населення, тим вище ступінь демократії. Аналіз законодавства і політичної практики дозволяє зробити висновок про те, наскільки часто активні і пасивні вибори є правом, наскільки вільно лідери можуть змагатися в ході виборчої кампанії.

Вибори займають центральне місце в демократичному політичному процесі і визначають спосіб залучення громадян до демократії та політичного життя. В ході виборчого процесу громадяни передають своє право керувати державою за допомогою індивідуального голосування представнику

(президенту, губернатору, меру або конкретному представницькому органу, наприклад парламенту) на чітко визначений період часу.

Правова основа електронної демократії в Україні розпочала своє становлення у 2003 році. Закони України “Про електронні документи та електронний документообіг” і “Про електронний цифровий підпис” визначили передумови формування електронної демократії. Становленню е-демократії значно сприяв інноваційно-технологічний розвиток та розширення доступу населення до інтернету.

У листопаді 2017 року було прийнято Концепцію розвитку електронної демократії до 2020 року, згідно з якою має бути створена необхідна правова база для застосування електронної демократії. Наразі громадяни України використовувати деякі інструменти електронної демократії.

Одним із таких інструментів є електронні петиції, запроваджені в 2015 році Законом України «Про звернення громадян» [10]. Електронні декларації, запроваджені за підтримки Європейського Союзу, передбачають щорічне декларування в електронному вигляді майна та фінансів. Це дає змогу громадськості моніторити обсяг доходів державних службовців та політиків.

Однією з найбільш ефективних реформ в Україні за останні роки стало впровадження системи ProZorro для контролю державних закупівель. Такі інструменти електронної демократії як відкриті дані покликані полегшити доступ до публічної інформації для громадян.

Одним з механізмів електронної демократії є електронне голосування, яке використовується для визначення різних типів волевиявлення, включає в себе сам процес волевиявлення та процес автоматичного підрахунку голосів за допомогою електронних пристроїв та спеціального програмного забезпечення [57].

Сьогодні в світі існують такі форми електронного голосування:

- голосування через Інтернет (виборці використовують ПК з підключенням до Інтернету, який приймає голос виборця і передає його на інший віддалений комп'ютер для зберігання)

- голосування в кабіні з «електронними урнами для голосування» (інтерфейсом такої системи може бути сенсорний екран або сканер, який зчитує штамп, поставлений виборцем на бюлетені. Потім голос реєструється і зберігається в пристрої для електронного голосування). Це означає, що громадяни голосують тільки на своїх традиційних виборчих дільницях з використанням інформаційних технологій.

- голосування з мобільного телефону [57].

На сьогоднішній день застосування «електронних виборчих скриньок» залишається найпоширенішою формою електронного голосування. Цей тип голосування користується популярністю тому, що «електронні виборчі скриньки» можуть працювати автономно, без підключення до енергомереж та комунікацій. Це безперечно має актуальність для тих країн, де виборчі дільниці розташовані в малонаселеній місцевості або на територіях з обмеженим доступом до телефонного зв'язку і відсутністю мережі Інтернет [45].

На сьогоднішній день впровадження е-голосування знаходиться на початковій стадії обговорення. Про це говориться і в «Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації» затвердженої 8 листопада 2017 р.. А саме зазначено, що в період 2017-2018 рр. повинно відбутися формування основ впровадження електронного виборчого процесу, електронного голосування, а також електронних плебісцитів та електронних референдумів, а до 2020 року має відбутися безпосереднє впровадження цієї системи [29].

Однак перспектива запровадження електронної системи голосування в Україні залишається сумнівною у найближчі роки. Оскільки процес голосування вимагає ідентифікації виборця за допомогою електронного паспорта, це наразі на етапі реалізації. Недоліком такої системи є сприйнятливність комп'ютерних систем до вірусів, хакерських атак та можливість маніпуляцій та втручання ззовні в результати волевиявлення [32].

Однак система електронного голосування у виборчому процесі також пропонує ряд переваг, включаючи більш точні результати і більш швидкий

підрахунок голосів. Запобігання зловживань при голосуванні на виборчих дільницях за рахунок зменшення людського втручання; можливість голосувати через кордони; можливість голосувати для хворих виборців і людей з обмеженими можливостями; скорочення кількості зіпсованих бюлетенів, оскільки електронні системи голосування можуть попереджати виборців про недійсність голосів; економити кошти, економлячи час персоналу, скорочуючи витрати на виготовлення і поширення бюлетенів для голосування і уникаючи витрат на доставку бюлетенів; зменшує і випадки продажу голосів.

Традиційні виборчі системи покликані задовольняти принципам демократичних виборів і референдумів, а саме не допускати примусу або впливу на виборців, забезпечувати вільне волевиявлення і таємний характер голосування, гарантувати недоторканність результатів виборів. Важливо дотримати всі ці принципи і при введенні нових методів голосування.

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології змінили обличчя політичного життя багатьох країн світу і Україна як держава з високим науково-технічним та інтелектуальним потенціалом не повинна знаходитись осторонь у цьому процесі. Застосування нових інформаційних технологій змінює суспільний дискурс, інструменти мобілізації громадян та стає дієвим інструментом залучення громадян до прийняття рішень через впровадження механізмів «е-демократії». Однією з важливих умов практичного втілення є використання сучасних інформаційних технологій у виборчому процесі, а саме електронного голосування, яке не дивлячись на недоліки та економічні труднощі набуває все більшого розповсюдження у світових демократіях.

Необхідно продовжити наукові дослідження в цьому напрямку, щоб вивчити можливість подальшого впровадження системи електронного голосування в нашій країні. Однак попередньою умовою використання механізмів електронного голосування в Україні повинні бути гарантії безпеки їх впровадження. Наша держава повинна забезпечити створення правової бази, електронної інфраструктури, розробити сертифіковане ПЗ, організувати навчання як для виборчих органів так і для населення по використанню нових

технологій. Це дозволяють провести вибори, які будуть відповідати високому ступеню суспільної довіри до процесу виборів. Ми повинні пам'ятати, що електронне голосування слід використовувати паралельно з традиційним волевиявленням, а не як єдиний безперечний механізм вибору влади.

1.3 Вивчення зарубіжного досвіду та рецепції міжнародних практик щодо впровадження електронного голосування в Україні

У наш час, коли велика частина громадян України знаходиться за кордоном і не має можливості взяти участь у виборах органів влади в Україні постає питання легітимності цих виборів. Тим більш коли держава не створила всім виборцям достатніх умов для реалізація їх конституційних прав. Одним із складових реалізації виборчого права громадян України може стати електронне голосування.

На парламентських виборах, які відбулися 2014 та 2019 роках, так і місцевих виборах 2020 не було зафіксовано високої явки виборців: за даними Центральної Виборчої Комісії на дільниці прийшли 49,84 % і 52,42 українців відповідно.

У відповідності до Основного Закону нашої держави, Конституції України, носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Саме народ наділений правом безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування здійснювати владу.

Саме механізм організації виборів, що ґрунтується на дотриманні принципів загального і рівного виборчого права при таємному голосуванні і гарантує свободу вираження поглядів виборця, може бути визнаний конституційно виправданим. Особливої уваги потребує забезпечення регулювання процесу голосування для виборців, які не можуть з'явитися на виборчі дільниці в день виборів. Однак в чинному виборчому законодавстві такого механізму немає.

Це особливо актуально в даний час, коли мільйони українців були змушені виїхати за кордон в пошуках роботи і засобів до існування для своїх сімей, для внутрішньо переміщених осіб з окупованих територій. Сьогодні через реалії нашого життя, війну на Сході ці громадяни практично позбавлені права голосу, адже держава не спромоглася повністю їх захистити.

Держава повинна оптимально забезпечити реалізацію вільного волевиявлення всім дієздатним громадянам України, впровадити реальні і діючі форми і способи, які знизять ризики зловживань в даному процесі.

Забезпечення здійснення виборчого права виборцями поза їх постійним або тимчасовим місцем проживання можна розглянути на прикладі світової практики. Наприклад поштові бюлетені використовуються в РФ, дострокове голосування в Великобританії, США, Швеції, РФ, Німеччині, Білорусі, здійснення волевиявлення не виходячи з дома (США, Угорщина, РФ, Білорусь), поштове голосування (США, Франція, Великобританія, Угорщина,), Інтернет-голосування (Франція, США,), відкріпні посвідчення використовуються в РФ.

Виборчим законодавством нашої держави передбачено тільки два з цих методів — це відкріпні посвідчення та голосування виборців за місцем їх перебування. Це дуже ускладнює сам процес виборів і порушує норми Конституції України, що як результат позбавляє велику частину громадян України права реалізувати своє право голосу.

Методи реалізації права голосу «відсутніми» виборцями за кордоном включають активне голосування поштою та Інтернет-голосування, які, без сумніву, повинні використовуватися при дотриманні відповідних вимог законодавства та технічної допомоги.

Гнучкість і простота називаються одним з головних переваг онлайн-голосування. Якщо у вас є електронно-цифровий підпис, ви теоретично можете проголосувати за допомогою будь-яких технічних засобів: мобільного телефону, комп'ютера або планшета. Процес займає всього кілька кроків. Не має необхідності йти на виборчу дільницю і стояти в черзі. Отже, оскільки процес простіше і займає менше часу, явка, ймовірно, збільшиться.

Витрачати кошти на утримання виборчих дільниць, роздрук бюлетенів та підрахунок вручну голосів стане без потреби. В першу чергу потрібно звернути увагу на створення та оновлення програмного забезпечення. Це дозволить зробити електронне голосування дешевшим і менш затратним ніж звичайні вибори.

Голосувати за допомогою поштового зв'язку використовує приблизно 10% виборців у Великобританії, близько 30% у Німеччині та в Данії. Наприклад в Німеччині виборець використовує поштове голосування, якщо у день голосування він не перебуває за своєю виборчою адресою, або переїхав до нового місця проживання, або якщо з якихось об'єктивних причин не встиг отримати відкріпне посвідчення. Також голосування за допомогою поштового зв'язку можна скористатися, якщо громадянин не може прибути на дільницю через професійні причини або за станом здоров'я.

В Австралії для того щоб скористатися правом проголосувати за допомогою пошти, потрібно вказати причини для надання даного права, а саме це можуть бути хвороба, робота, релігійні переконання, інвалідність, від'їзд, проживання на відстані більше 8 км від виборчої дільниці.

Під час президентських і парламентських виборів в Україні в 2019 році та місцевих виборів 2020 року надходила значна кількість звернень від громадян України, які нездатні самостійно пересуватись, щодо неможливості проголосувати через зміну місця фактичного проживання, також, від громадян України, які виписались і ніде не прописались, а також не змінили виборчої адреси, тому що відповідно до постанови Центральної виборчої комісії від 7 червня 2012 року №96 (зі змінами) «Особи, які вибули зі своєї виборчої адреси, до списку виборців не включаються», а таких виборців чимало.

Досліджуючи досвіди зарубіжних країн, ми можемо прийти висновку, що в нашій державі деякі дієздатні громадяни позбавлені права голосу і особливо це стосується тих, які не в змозі прийти в день виборів на виборчу дільницю за своїм місцем проживання і таким чином реалізувати своє конституційне право.

РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ГОЛОСУВАННЯ У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ

2.1. Мета та завдання системи електронного голосування у виборчому процесі

Інтеграційні процеси, глобалізація, і зростання трудової міграції спонукають нас до більш детального розгляду аспекту спрощення процесу волевиявлення як гарантії реалізації права голосу. І саме електронні вибори і електронне голосування в контексті аполітичних настроїв в суспільстві надають цей імпульс, повертають інтерес людей і стають основою для активної участі в суспільному і політичному житті в інтересах кращого майбутнього держави, регіону, міста.[12].

Метою системи електронного голосування є створення демократичних і комфортних умов для виборців, організаторів та інших учасників виборчих кампаній на території України при підвищенні надійності волевиявлення і захисту результатів голосування від помилок і підробок, забезпечення гарантованої легітимності рішень, підвищення рівня стандартів якості електронних адміністративних послуг до рівня європейських країн, ефективне використання електронних технологій, відкритість та прозорості діяльності державних і місцевих органів влади.

Впровадження електронного голосування в Україні ставить такі завдання: гарантія права і можливості голосувати віддалено, заохочення більшої кількості людей до суспільно-політичного життя держави, збільшення явки виборців, забезпечення конституційних прав для людей, які на момент виборів перебувають поза місцем свого проживання або нездатні самотійно пересуватися [13].

Саме, ефективне використання електронного голосування спрощує виборчий процес, підвищує довіру громадян, забезпечує волевиявлення і підрахунок голосів з мінімальним втручанням, а також знижує залежність виборчого процесу від людського фактора, пов'язаного з корупцією, і витратами

на проведення виборів. Воно в свою чергу забезпечує створення чіткої, прозорої і швидкої системи автоматичного підрахунку голосів, полегшення процесу голосування для виборців за кордоном, враховує потреби різних груп виборців.

І мета і завдання, які стоять перед системою електронного голосування сприяють мінімізації корупції у сфері волевиявлення, дотриманню законності під час виборчого процесу та розбудові демократично-правової держави.

2.2 Нормативно-правове забезпечення механізму електронного голосування

Всі виборчі процеси в Україні регулюються Конституцією України, Виборчим Кодексом України, законами України “Про Центральну виборчу комісію”, “Про Державний реєстр виборців” та іншими нормативними актами.

На сьогодні в Україні законодавчо визначено, що процедура проведення виборів та референдумів проводиться за допомогою використання бюлетенів для голосування. Цей метод вимагає формування територіальних округів, виборчих дільниць, виборчих комісій, постійне оновлення списків виборців, їх перевірка, підготовки приміщень для голосування, підрахунок голосів, організація повторних виборів, врегулювання юридичних спорів.

Крім того, традиційна виборча система занадто затратна і вимагає участі великої кількості людей в підготовці, організації виборів, формуванні вихідної інформації на етапі голосування.

З цієї причини існуюча виборча система України вимагає значних змін за рахунок впровадження новітніх виборчих технологій, які повністю захищають виборчі права громадян, роблять виборчий процес гнучким для виборців, швидко підраховують голоси і надійно захищені від зовнішнього втручання (фальсифікації), розроблений для багаторазового використання з залученням мінімальної кількості людей і може заощадити значні фінансові ресурси для держави [47].

На сьогодні в Україні використання електронного голосування знаходиться лише на стадії активного обговорення.

Згідно з “Концепцією розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації” від 8 листопада 2017 р. схваленої Кабінетом Міністрів України, період між 2017 і 2018 рр. відведений для формування підґрунтя впровадження електронного виборчого процесу, електронного голосування, а також електронних референдумів, а до 2020 року має відбутися безпосереднє впровадження цієї системи [32]. Державним агентством з питань електронного урядування України 19 лютого 2019 року для громадського обговорення було запропоновано проект розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронної демократії в Україні на 2019-2020 роки”.

Запровадження електронного голосування в Україні вже зараз має підтримку Президента України. Указ Президента України №558/2019 "Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг" п.7), відповідно до якого прийнята Постанова ЦВК №88 від 18.05.2020 “Про порядок розгляду звернення виборця щодо зміни виборчої адреси відповідно до ч.3 ст.8 Закону України “Про Державний реєстр виборців”. Вона визначає механізм розгляду органом ведення Державного реєстру виборців мотивованого звернення громадянина України, щодо зміни виборчої адреси, як в паперовій так і в електронній формі [48].

Про ймовірність запровадження електронного голосування вже на виборах Президента України 2024 року говорить і заява радника Президента України 6-го номера в списку "Слуги народу" Михайла Федорова, наразі команда очільника держави працює над проектом запровадження електронного голосування. "У нас вже зараз є проект The Vote (Голосування)" [17].

Використання надійних і об'єктивних методів голосування і захист результатів виборів неодноразово були предметом обговорень на міжнародному та європейському рівні, зокрема, в ряді звітів Європейської комісії за демократію через Право (Венеціанська комісія).

У звіті, прийнятому Венеціанською комісією в 2004 році, було прописано про необхідність впровадження додаткових заходів для мінімізації ризику

шахрайства та визначено п'ять принципів, які будуть відображати і закріплювати основи демократії та будуть використовуватися у виборчих кампаніях і референдумах: всі мають право голосу, рівність права голосу, свобода і таємність голосування, пряме волевиявлення.

Виходячи з вище сказаного, саме Венеціанська Комісія рекомендувала електронне голосування використовувати за умови, що система є безпечною, надійною, захищеною та прозорою [37].

Введення електронного голосування може значно змінити спосіб проведення виборів в країні. Отже, необхідно визначити будь-які необхідні зміни між технологією і правовою базою. Правова база повинна бути переглянута, щоб виявити прямі і непрямі посилання на важливі зобов'язання щодо демократичних виборів, взяті державою. Це може інтерпретуватися по-різному в електронному голосуванні і вимагати в свою чергу адаптації до вибору певних технологій, в залежності від того, які країна буде впроваджувати.

Впевнившись, що вибір технології підпадає під загальні вимоги щодо проведення демократичних виборів, обрану технологію можна буде розглядати з урахуванням посилань на національне виборче законодавство. Наприклад, посилань на виборчі скриньки, папір, друк бюлетенів, процес голосування, підрахунок голосів, забезпечення відповідності конкретному рішення.

Є також групи питань, які потребують особливої уваги, такі як взаємозв'язок між системами електронної реєстрації виборців і технологією електронного голосування або своєчасний розгляд скарг, пов'язаних з електронним голосуванням, в системі, яка забезпечує більш швидкі результати. Також необхідно вивчити питання про регулювання можливих механізмів взаємодії між різними органами, які можуть нести відповідальність за такі аспекти.

У першому випадку може бути потрібна особлива увага механізмам обміну даними для автоматичної ідентифікації виборців; у другому — орган, який вирішує спори під час виборчого процесу, повинен бути повідомлений про різний зміст, який може мати такі поняття, як таємниця голосування,

перерахунок голосів, поводження з помилками, примус виборців в електронному контексті.

Юридичні наслідки можуть бути набагато ширші: правовий аналіз, ймовірно, вийде за рамки виборчого законодавства і основних зобов'язань демократичних виборів і включить інші закони або статuti.

Усі такі питання, як наприклад цифрова ідентичність, цифрова ідентифікація, цифровий підпис, зберігання даних, захист даних, правила сертифікації та аудиту можуть бути актуальними. На прикладі Німеччини ми бачимо, що Конституцію також потрібно враховувати і змінювати.

Згідно з Конституцією, всі вибори повинні бути публічними. Цей принцип вимагає, щоб основні виборчі процеси, включаючи голосування і підрахунок голосів, були предметом громадського контролю і не вимагали якихось спеціальних знань.

Технології часто усувають необхідність в деяких старих ручних процедурах. Практичний підхід може полягати у виборі або зміні технологій, що відображають стару практику і знижують потребу в значних юридичних змінах. Рішення про використання цього підходу має бути ретельно продумано, так як наслідком цього підходу може бути недоречно складне рішення, схильне до помилок.

Саме такі правові зміни, які можуть тривати не один виборчий цикл (включаючи перехід від тестової системи до повномасштабних електронних виборів), і є найважливішим політичним консенсусом щодо запровадження електронного голосування.

При досягненні політичного консенсусу щодо переваг нової системи голосування електронні системи можуть бути введені легше. Однак політичні сили можуть виступати проти електронного голосування з багатьох причин: або, тому що у них є обґрунтовані технічні коментарі, або тому, що вони побоюються, що новизна даного виду голосування дасть їхнім опонентам переваги під час виборів отримати більше визнання, або просто тому, що існує недовіра в незалежність тих, хто буде впроваджувати дану систему. Коли

зустрічається така протидія, то дуже важко або навіть неможливо успішно побудувати довіру до даного процесу. Тому розумним рішенням з впровадження електронного голосування є багатопартійна підтримка на всіх його етапах. Відповідно, фактором ризику в даному питанні є сама система електронного голосування, яка впроваджується як проект політичної чи національної гордості, щоб продемонструвати технологічні знання та сучасність. Першими жертвами такого підходу можуть бути стійкий характер рішення та адекватне співвідношення витрат і вигод. У таких контекстах навіть очевидно непридатні чи неадекватні рішення можуть бути висунуті та сприйняті як необхідні, щоб уникнути незручностей, визнання невдалого проекту, задуманого заради престижу.

Ідеально і результативно було б, якщо процес впровадження електронного голосування супроводжувався процесом реформування та перегляду законодавства, щоб була заздалегідь визначена нормативна база, яка буде стимулювати та визначати технічний розвиток.

Таким чином, Україні необхідна адекватна правова база, заснована на її власних і зарубіжних розробках, яка дозволяє проводити визнані демократичні вибори при високому рівні суспільної довіри до виборчого процесу.

2.3 Інформаційно-технологічне забезпечення механізму електронного голосування в Україні

Для виборчої системи України «електронне голосування» є абсолютно новим. Тому по-перше нам необхідно зрозуміти його характеристики. Електронне голосування включає в себе декілька різних типів голосування: процес голосування за допомогою електронних засобів та процес автоматичного підрахунку голосів за допомогою спеціального програмного забезпечення.

До електронних технологій голосування відносяться перфокарти, оптичні системи сканування бюлетенів, «кіоски для голосування». Більш поширеним є

Інтернет-голосування. Виборець отримує електронний бюлетень на відповідному веб-сайті та голосує, зазначаючи при цьому варіант відповіді. Підтвердження голосування здійснюється, наприклад, за допомогою приватних реєстраційних даних. Це можуть бути: мережева ідентифікація і параметри пристрою та програмного забезпечення для голосування, приватний електронний підпис, відбитки пальців.

Механізм електронного голосування в Україні вимагає поступового запровадження. Починати потрібно з надання всім виборцям права обирати, якою формою голосування вони хочуть скористатися, електронною чи паперовою. А запровадження в Україні біометричних паспортів громадянина України, стало важливою передумовою для застосування електронного голосування, що підтверджує готовність до змін у виборчому процесі в даному напрямку [11].

Механізм електронного голосування полягає в тому, що кожен виборець має доступ до електронного кабінету на веб-сайті ЦВК, який вводиться за допомогою логіна та пароля. У такому «особистому кабінеті» виборець заповнює всі інтерактивні поля з своїми ідентифікаційними даними (ПІБ, дата народження, місце народження, адреса реєстрації). Для того щоб проголосувати виборцю залишиться тільки в день голосування зайти у свій особистий кабінет, зробити свій вибір, поставивши галочку у відповідному віконці бюлетеня, доступ до якого він отримує, і натиснути кнопку “Проголосувати”. Все, факт волевиявлення відбувся. Як результат після проведення даних дій з’являється інформація про те, що голос виборця за певного кандидата або партію зараховано. Це в свою чергу надає можливість громадянину отримати підтвердження своїх дій і якщо є така необхідність то виправити помилку, за умови анулювання попереднього результату та здійснення повторного вибору. Наступним кроком буде те, що дані голосування передаються на сервери, розташовані у ЦВК, обробляються та підраховуються. Саме ця процедура і передбачає запровадження механізму online-голосування, яке є різновидом

електронного. Впроваджуючи дане голосування вимагає тим самим внесення змін і до традиційний способу волевиявлення [27].

Перспективною також була б ідея розташування в кабінах для голосування оптичних сканерів-зчитувачів або тачскрінів (планшетів, сенсорних дисплеїв), за допомогою яких відбувається ідентифікація особи, допуск до голосування, звичайно за умови, що інформація про особу є в базі даних Реєстру виборців та волевиявлення нею ще не здійснене. Це дозволить замість паперових бюлетенів виборцю здійснити свій вибір за допомогою нових технологій. Для виборців з обмеженими можливостями можуть бути створені окремі кабіни для голосування. Підведення підсумку голосування теж має бути автоматизовано, а як результат, вся інформація з кожної виборчої дільниці та округу передаватиметься на головний сервер ЦВК.

Основними проблемами з якими стикається виборча система України на сьогодні є низька явка, повільний підрахунок голосів, маніпулювання результатами, збройні конфлікти на частині території нашої держави, затратність на проведення самих виборів. Саме електронні вибори і передбачають вирішення цих проблем. Впровадження даного виду голосуванню значно знизить рівень фальсифікацій та корупції під час виборів. Кожен виборець зможе самостійно відслідковувати свій голос.

Наша держава вже не один рік спостерігає низький ступінь довіри до державних установ. Причиною цього є певний історичний досвід та політична боротьба, яку можна спостерігати від виборів до виборів [44].

Так чи інакше, з кожним наближенням до регулярних виборів у країні виникає питання легітимізації їх результатів. З 2002 року в тій чи іншій формі в Центральній виборчій комісії функціонує Єдина інформаційно-аналітична система «Вибори» для швидкого визначення попередніх результатів голосування. Роль цієї системи важлива, насамперед, через швидкість доставки та відображення інформації. Важливо зазначити, що забезпеченню безпеки даних у цій системі завжди приділялася підвищена увага. Важко навіть уявити

ступінь ризику, відповідальність розробника та менеджера системи, якщо б за допомогою цієї системи держава визначала офіційні результати виборів.

Питання законності електронних виборів дійсно буде залежати від ступеня довіри, насамперед, їх організаторам. Тому держава повинна не тільки виключити ризик маніпуляцій, але й забезпечити захист і недопущення несанкціонованого втручання в роботу електронної системи голосування.

Широке використання апаратного та програмного забезпечення також є важливим елементом електронних виборів.

До тих пір, поки описані вище проблеми не будуть ефективно вирішені, а органи, відповідальні за організацію та безпеку електронного голосування, не матимуть достатньої довіри, Україна не зможе ввести електронні вибори.

У світі існує не одна система електронного голосування, вони постійно змінюються, розвиваються, випробовуються і доповнюються. Деякі країни використовують змішані системи голосування, тобто традиційне голосування разом з електронним, деякі тільки електронне голосування. за допомогою використання мережі Інтернет [18].

Цікавий приклад Естонії, який заключається в тому, що виборцю дозволяється змінити свій вибір декілька разів до завершення процесу голосування. Таким чином втрачається будь-який сенс у використанні технологій підкупу виборців. Окрім того, при застосуванні електронного голосування можливо значно знизити рівень електоральної апатії до самого процесу голосування, адже часто виборці не бажають приходити на виборчі дільниці щоб скористатися своїм правом голосу, адже вбачають в цьому надмірну бюрократизацію процесу, або взагалі не мають можливості і обмежені щодо присутності на виборчій дільниці. Як висновок, е-голосування може суттєво підвищити явку на виборах.

Електронне голосування може розв'язати ще одну проблему, яка набуває актуальності останнім часом — проблема віднесення виборця до дільниці відповідно до місця реєстрації.

Україна має деякі успішні приклади використання нових інформаційних технологій у виборчій сфері. Так, запроваджено Єдину інформаційно-аналітичну систему "Вибори", метою якої є оперативна реалізація виборчих процедур.

До основних завдань даної системи відносяться інформатизація процесів підготовки і проведення загальнодержавних виборів та референдумів в Україні, діяльності Центральної виборчої комісії, виборчих комісій з усіх видів виборів та передача оперативної інформації про хід та підсумки голосування.

В Україні з 2009 року створено "Державний реєстр виборців", що забезпечує облік громадян України, які є дієздатними і наділені правом голосу. Державний реєстр виборців став одним із важливих інструментів забезпечення конституційних виборчих прав громадян України, без якого на сьогоднішній день неможливо уявити проведення виборів. Основні завдання Державного реєстру виборців це ведення персоніфікованого обліку виборців, складання списків виборців. Державний реєстр виборців став справжнім проривом в області створення автоматизованих систем в Україні та увібрав в себе сучасні інформаційні технології [36].

Кожен виборець скориставшись сервісом Державного реєстру виборців може перевірити інформацію про своє включення до Реєстру, може здійснити пошук виборчої ділянки за адресою або на мапі, подати заяви про включення до реєстру, зміну персональних даних та зміну виборчої адреси.

Також, виборці можуть переглянути за допомогою сервісу Державного реєстру виборців всі виборчі компанії, які відбулись, відбуваються, або будуть відбуватись найближчим часом. Переглянути результати виборів не тільки загальні, а й по кожному округу чи ділянці. Виборці можуть звернутись через сервіс до свого відділу ведення Державного реєстру виборців щодо уточнення свої персональних даних у реєстрі [43].

На прикладі відділу ведення Державного реєстру виборців Конотопської міської ради цим сервісом по відділу скористалось у 2019 році 3440 виборців, а це майже 5% всіх виборців зареєстрованих по Конотопській міській раді.

Можна навіть сказати, що ці 5% відсотків виборців вже можуть пройти процедуру авторизації і проголосувати через Інтернет.

У той же час, згідно з установленою в Україні практикою, голосування проводиться за допомогою паперових бюлетенів, а також шляхом підрахунку голосів і встановлення результатів голосування на виборчій дільниці, у тому числі заповнення протоколу підрахунку голосів виборців вручну. Це ускладнює і уповільнює процес встановлення результатів голосування на виборчій дільниці та встановлення результатів виборів.

Кількість дільниць на президентських виборах склала 32122. Відповідно, коли ми відмовимося від друку бюлетенів на одних лише загальнонаціональних виборах, це дозволить обладнати один або кілька терміналів більш ніж чвертю виборчих дільниць. Можна заощадити на зарплатах членів виборчих комісій, на зберіганні бюлетенів та іншої документації, що зберігаються протягом п'ятирічного періоду.

І хоча витрати на організацію електронних виборів на першому етапі будуть перевищувати витрати на організацію виборів в сьогоdnішньому форматі, дуже скоро держава почне економити. Крім того, «глобальна» електронізація дасть суттєвий поштовх розвитку економіки країни: все більше і більше людей будуть використовувати онлайн-канали для замовлення адміністративних послуг, укладення договорів та багато іншого.

Перехід до електронного голосування повинен бути поступовим. Він може бути розбитий на кілька етапів, потрібен організований пілотний проект, наприклад, в одній з об'єднаних громад.

На сьогодні впровадження і використання електронного голосування знаходиться лише на етапі активного обговорення [32].

Державним агентством з питань електронного урядування України 19 лютого 2019 року для громадського обговорення було запропоновано проект розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронної демократії в Україні на 2019-2020 роки” [10].

На сьогодні запровадження електронного голосування не можливе через відсутність відповідної законодавчої бази яка б регламентувала всі питання виборчого процесу. Перш за все потрібно розробити проекти відповідних законів, підготувати відповідне сприйняття в українському суспільстві такого кроку.

Існують ризики втручання в електронну систему виборів зацікавлених сторін. Тому потрібні відповідні, особливо захищені ліцензійні програми, технологічні рішення в цьому питанні мають особливо важливе значення.

Прозорість, захищеність, доступність електронного голосування мають також особливий пріоритет для сприйняття виборцями запровадження електронного голосування.

Недостатній рівень використання глобальної мережі Інтернет, особливо людьми похилого віку, а також відсутність якісного Інтернету у віддалених селах.

З розвитком Інтернету, ми можемо спостерігати, що щодня зростає відсоток населення, що їм користується. А тому в Україні є великий потенціал для електронного голосування та електронної демократії в цілому (рис. 2.1) [18].

Загалом, проблеми, пов'язані із впровадженням електронної системи голосування, можна вирішити. Наприклад, проблема залучення старшого покоління до виборчого процесу, а також відсутність Інтернет-сервісу в деяких частинах країни, можна вирішити, запровадивши змішану систему, в якій можна голосувати, як традиційно на виборчих дільницях, так і через Інтернет.

Крім того, науковий прогрес не стоїть на місці, він розвивається, з'являються нові технології, які підвищують стабільність та надійність різних видів електронних систем, в тому числі і у виборчому процесі.

Динаміка проникнення Інтернету: щорічний замір

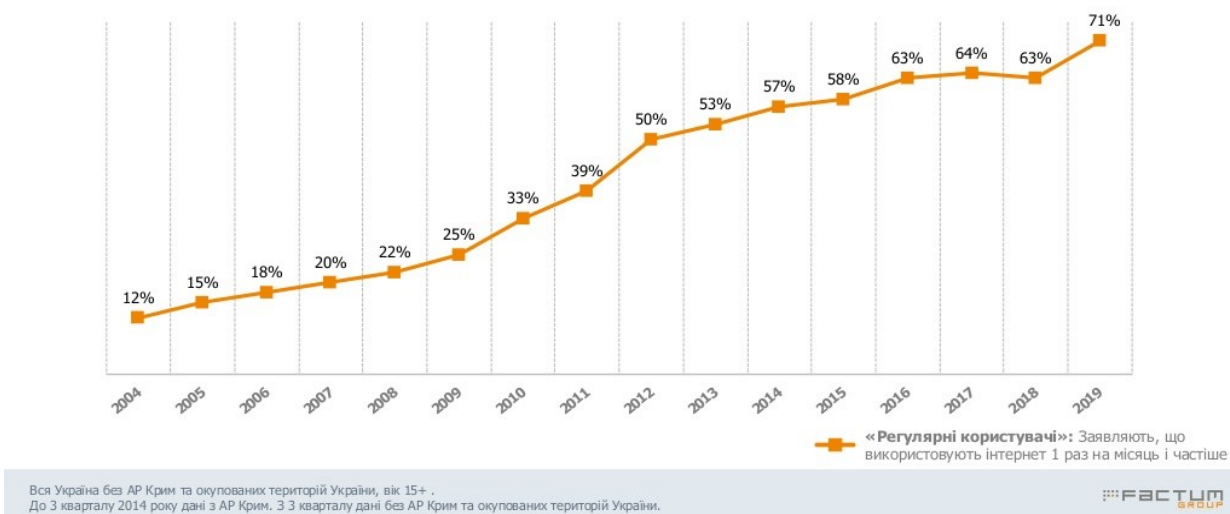

Рис. 2.1 – Динаміка проникнення інтернету

Джерело: дослідження Інтернет асоціації України.

Та найбільшим недоліком впровадження системи електронних виборів у реаліях сучасної України, яка потерпає від агресії зі сторони держави-сусіда, все ж залишається можливість кібератак. Тому, на превеликий жаль, допоки існуватиме реальна загроза такого масштабу, то система електронного голосування завжди буде в зоні ризику [49].

Тому всі автоматизовані системи електронного голосування потрібно ретельно протестувати, вони повинні бути обов'язково сертифіковані міжнародними спостерігачами та експертами з інформаційних технологій.

Центральна виборча комісія та окружні комісії повинні навчати і інструктувати персонал виборчих дільниць по використанню систем електронного голосування.

Обов'язково повинно бути інформування громадян про особливості використання електронного голосування, будь то соціальна реклама, навчальний матеріал. Особливо важливо підтримувати довіру громадян до виборчого процесу, до чесності використання системи електронного голосування.

РОЗДІЛ 3 ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЕЛЕКТРОННОГО ГОЛОСУВАННЯ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

3.1. Етапи впровадження системи електронного голосування у виборчий процес в Україні

Виборчий процес — це процес, який регулює перебіг, етапи проведення виборів, і регламентує цей процес від початку до кінця, являється основоположним елементом виборчої системи, регулюється Конституцією та законодавчими актами України [28]. Основним етапом виборчого процесу, на наш погляд, є саме етап голосування, і з ним важко суперечити, оскільки без голосування не було б жодної людини, що виражає волю виборця за своїм вибором. Вибори взагалі, це кульмінація виборчого процесу, кульмінація виборів, за допомогою яких люди здійснюють свою волю і вибирають своїх представників, які представляють і захищають інтереси суспільства як на території України, так і в світі. Цей етап виборчого процесу є одним з найбільш важливих, оскільки від якості його протікання залежить соціальне, політичне і економічне життя населення. Тому на юридичному рівні необхідно забезпечити стабільність фази голосування, щоб звести до мінімуму порушення і фальсифікації під час голосування. Голосування традиційно проводиться за допомогою бюлетенів, в день виборів виборці приходять на виборчу дільницю, де вони також вказані в бюлетені, вони здійснюють свою волю при таємному голосуванні, кожна людина може проголосувати за кандидата тільки один раз, може проголосувати в два тури.

Впровадження системи електронного голосування необхідно здійснити у декілька етапів. По-перше повністю розробити і прийняти в установленому порядку Державну програму “Впровадження системи електронного голосування в Україні”; по-друге провести економічно-обґрунтовані розрахунки та оцінку разових витрат під час проведення таких виборів; по-третє забезпечити реалізацію програми, максимально використовуючи вітчизняний

інтелектуальний потенціал та враховуючи світовий досвід; четвертий етап — привести діюче законодавство України у відповідність до встановлених міжнародних норм і вимог; п'ятий етап полягає в розробці повномасштабного проекту та впровадження його в експлуатацію.

Для того щоб запровадження електронного голосування добре було сприйнято виборцями потрібно дотримуватись наступних рекомендацій:

1.Слід чітко вказати причину, цілі і переваги введення електронного голосування.

2.Потрібно щоб було усвідомлення, що електронне голосування знаходиться на стадії розробки. Насамперед потрібно реалізовувати рішення, яке найкраще б підходило конкретній місцевості з точки зору потреб, терміновості, витрат і часу.

3.Потрібно вчитись на міжнародному досвіді. Багатьох підводних пасток можна уникнути вивчивши, які типи систем доступні і використовуються на міжнародному рівні.

4.Повинно бути переконання, що електронне голосування є найкращим рішенням в наш час і в нашій державі.

5.До цього процесу потрібно залучити всіх суб'єктів, які безпосередньо приймають участь в даному процесі.

6.Необхідно забезпечити прозоре тестування і сертифікацію незалежним агенством електронного голосування. а аудити повинні проводитися протягом усього процесу, щоб дозволити незалежну перевірку результатів. Сертифікація і тестування є важливими заходами щодо зміцнення довіри і повинні проводитися прозоро, щоб надати зацікавленим сторонам доступ до відповідних процедур і документації.

7.На впровадження електронного голосування потрібен час. Ми повинні це розуміти (зазвичай технічна реалізація систем е-голосування триває не менше року після укладання контракту з переможцем тендеру). Це особливо важливо в ситуації переговорів перехідного періоду, коли політичні переговори продовжують відновлюватися і поспіх з технічною підготовкою до перших

перехідним виборів майже неминуча. Електронне голосування навряд чи доречно при наступних обставинах. Сприйняття суспільством електронного голосування формується протягом декількох виборчих циклів, а його ефективність досягається за рахунок поступового розширення пілотних проектів.

8.Для успішного проведення виборів важливий кваліфікований персонал., тому потрібно розробити план підготовки, підвищення кваліфікації та навчання громадськості та виборців. Добре поінформовані виборці зможуть голосувати не тільки електронним способом в день виборів, а і за допомогою традиційної системи голосування, а це в свою чергу підвищить довіру виборця до прозорості і чесності виборів.

9.Вартість впровадження електронного голосування може бути дуже високою. Але для того, щоб вибори були безпечні і надійні, системи електронного голосування повинні постійно переглядатися, оновлюватися, замінюватися і адаптуватися відповідно до нових вимог. При оцінці вартості електронного голосування важливо враховувати загальну вартість володіння протягом усього строку корисного використання, а не разову вартість придбання.

10.Довіра формується роками, а втратити її можна за один день. Хоча на соціальне сприйняття системи електронного голосування може піти багато часу, зневіра в ефективності даного процесу може відбутися швидко.

3.2 Електронне голосування як інструмент збільшення ефективності виборчого процесу

Електронне голосування є безумовно одним із основних інструментів впровадження політики електронної демократії в нашій державі, впровадження якої окрім голосування включає в себе отримання громадянами відкритої інформації, надання адміністративних послуг у мережі Інтернет і контроль за виконанням прийнятих рішень [60]. Е-голосування на міжнародному рівні

використовується в найрозвиненіших і демократичних країнах світу. Воно використовується як інструмент для підвищення ефективності виборчого процесу і підвищення суспільної довіри до управління виборами, визначення їх результатів і зведення до мінімуму фальсифікації і шахрайства під час їх проведення. Створення ефективної і стабільної системи електронного голосування дозволить підвищити рівень захисту для вираження волі виборців, спростити процес підрахунку голосів і прискорити їх підрахунок і оголошення результатів, але тільки за умови, що ця система буде продуманою і спланованою. Інакше це може привести до серйозних проблем під час виборів, які можуть знизити його ефективність. На сьогодні його використовують найрозвиненіші країни світу, голосування за допомогою Інтернету існує у тих країнах, які територіально не займають велику площу та не мають історично військових конфліктів. Тобто існує тенденція, що можливість запровадження такої системи у всіх країнах світу далека від можливості, так як ця система повинна в першу чергу працювати стабільно і бути захищеною від зовнішніх впливів і махінацій.

Розглянемо характеристики електронного голосування на прикладі інших країн, які використовують цю систему, зазначимо сильні та слабкі сторони

Рисунок 3.1.

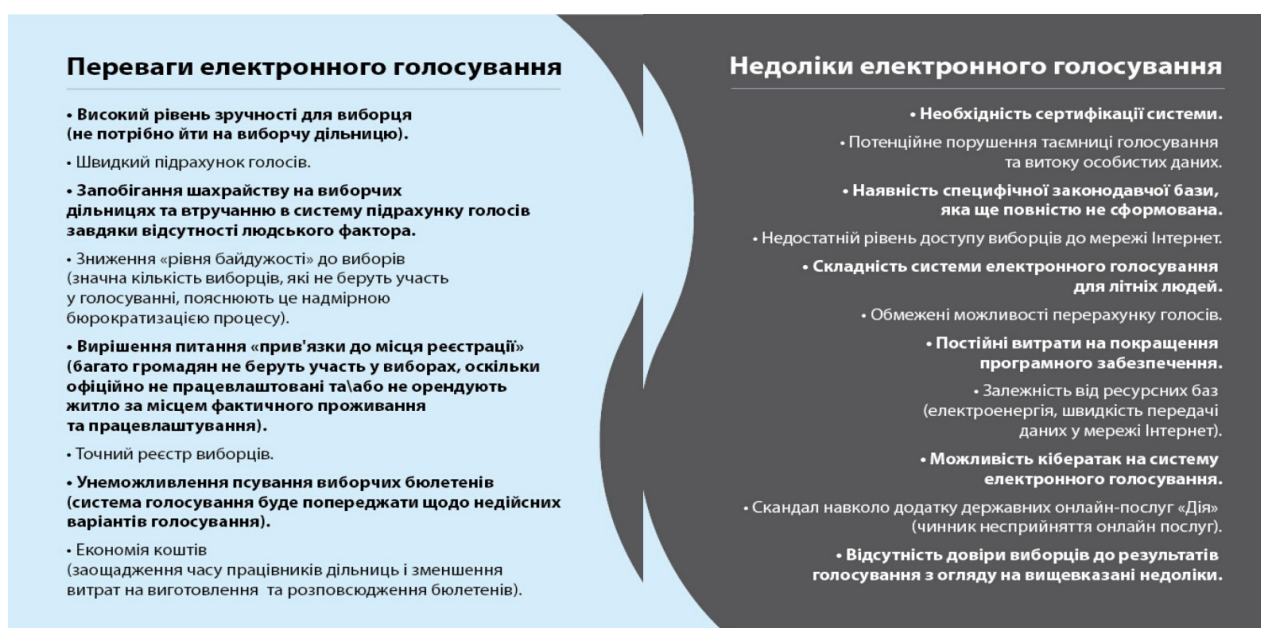

Рисунок 3.1- Сильні та слабкі сторони системи електронного голосування

Аналізуючи вище наведену інформацію, можна зробити висновки, щодо можливих шляхів реформування виборчої системи, впровадження інновацій у систему голосування та покращення ситуації із розглядом спорів. Всі ці питання дуже тісно пов'язані між собою [18]. Наразі потрібно переглядати та вдосконалювати окремі норми виборчого законодавства, та вносити зміни до Виборчого Кодексу, провести реструктуризацію та оновлення окремих виборчих інститутів.

Обираючи виборчу систему, яка має місце для існування на території України, необхідно враховувати досвід іноземних держав, рекомендації зокрема Венеціанської комісії, щодо ретельного та скрупульозного підходу реформування виборчої системи. Впровадження певного типу виборчої системи потребує аналізу попереднього досвіду використання мажоритарної системи, змішаної системи і пропорційної системи закритих списків, на наш погляд, є необхідним і дуже важливим позитивним кроком у вирішенні проблем, пов'язаних з виборчим процесом. Потрібно персоніфікувати голосування, а запровадження на даному етапі відкритих списків кандидатів водночас зберігає стимули до підтримки загальноукраїнського характеру політичних партій. Це значний крок вперед у процесі голосування.

При аналізі виборчих систем виявлено найвагоміші показники, які за критерієм можливості впливу на результати виборів поділяються на формувальні та сумарні. Формувальними показниками є такі, що можуть впливати на результат виборів: виборча формула, кількість мандатів на виборчий округ, електоральний поріг, структура бюлетеня. Сумарними показниками є такі, що не впливають на результати виборів, а використовуються для аналізу й порівняння результатів голосування під час різних виборів. До них належать: ефективна кількість партій та ефективна кількість парламентських партій, електоральна мінливість, показники диспропорційності, залучуваності та заміщення [11].

У контексті аналізу можливості впровадження електронного голосування у виборчий процес вагомим значенням набуває показник залучення, оскільки він безпосередньо пов'язаний з явкою населення на вибори. Даний показник вимірюється відсотком голосів виборців, який враховується при формуванні представницького органу.

Впроваджуючи інститут електронної демократії, зокрема електронного голосування, Україна має починати робити відповідні кроки у цьому напрямку, адже у нас є високий науково-технічний потенціал і ми не маємо стояти осторонь у процесі запровадження науково-технічних досягнень на усіх ланках суспільного життя, особливо і під час проведення виборів. Це дозволить провести визнані демократичні вибори з високим рівнем громадської довіри до виборчого процесу, така система буде працювати стабільно і підвищить ефективність виборчої системи, зокрема і під час проведення стадії голосування, підрахунку голосів та оголошення результатів. Нашій владі та нашому суспільству ще є над чим працювати. Ми повинні набратися впевненості і терпіння, і робити більш рішучі кроки для покращення не тільки виборчого процесу, а й всього суспільно-політичного життя в Україні [12].

3.3. SWOT-аналіз перспектив впровадження системи електронного голосування в Україні

Хочеться наголосити на тому, що в цілому для формування електронних виборів в Україні наразі є всі підстави і питання впровадження в життя цього процесу знаходиться у площини так званої “політичної волі”. У 2014 році Коаліційною Угодою фракцій Верховної Ради України і “Стратегією сталого розвитку “Україна – 2020”” було покладено початок розвитку інформаційного суспільства в нашій державі. У тому числі передбачалося введення електронного голосування на виборах всіх рівнів. А саме зазначається, що е-голосування є одним з найбільш перспективних напрямків розвитку е-демократії в Україні. Уряд вважає, що саме електронні вибори мають більше

переваг ніж традиційні, особливо, що стосується їх чесності і прозорості. Електронні технології Спрости і прискорити підрахунок голосів дозволять нові електронні технології, це дозволять більшій кількості виборців взяти участь в голосуванні.

І хоча в виборчій системі відбулася автоматизація процесів обробки протоколів за допомогою використання електронних протоколів, але все рівно багато процесів ще залишають бажати кращого.

Одна з переваг електронного голосування, безсумнівно, полягає в тому, що воно полегшує громадянам реалізацію свого виборчого права. Створення ефективної платформи для інформування та залучення громадян до політичного процесу, дасть всі можливості для поліпшення відносин і довіри між урядом і суспільством. Система електронного голосування має всі шанси, нарешті, створити необхідну свободу, зручність і необхідну довіру, а також гарантувати дійсно чесні вибори, на яких громадяни обирають своїх представників вільним і справедливим голосуванням. Світова спільнота зосереджена на поточній міграції, яка на сьогодні охоплює більшість країн світу. Як свідчать дані представництва Міжнародної організації з міграції в Україні, кількість наших громадян, які проживають в ЄС, неухильно зростає. Про це свідчать і дані дослідження Expat Inside.

За даними дослідженнями найбільше українців проживає в сусідній Польщі – 1,2 млн осіб. Стільки ж українських емігрантів перебуває і в Канаді. Ще 940 тисяч українців проживає у США, 500 тисяч – в Бразилії, 231 тисяча – в Італії і 230 тисяч – у Німеччині [45]. Десь близько 8 мільйонів українців, потенційних виборців, перебуває за кордоном. Це високий показник і він не остаточний і постійно зростає.

Для прикладу приведемо процент участі мігрантів з нашої країни, які прийняли участь у голосуванні на останніх Президентських виборах. На виборах Президента у квітні 2019 взяло участь лише 59830 виборців закордонного виборчого округу, що склало приблизно 1,2% від їх загальної

можливої кількості. Це занадто мало, в порівнянні з тим, скільки українців живе і працює закордоном.

Особливу увагу слід приділити електоральній участі молодого покоління українців, яка, на жаль, має негативну динаміку. Так, за підрахунками, проведеними за результатами проведення екзитполів, рівень участі молоді у віці від 18 до 29 років був на такому рівні. (Табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Рівень участі молоді у віці 18-29 років

Вид виборів	Участь молоді, %
Вибори до ВРУ 1998 р.	67
Вибори Президента України 1999р.	61
Вибори до ВРУ 2002 р.	59
Вибори Президента України 2004р.	71
Вибори до ВРУ 2006 р.	57
Вибори Президента України 2010р.	57
Вибори до ВРУ 2012 р.	47
Вибори Президента України 2014р.	44
Вибори до ВРУ 2019 р.	40
Вибори Президента України 2019р.	45

Джерело: Результати екзитполів

Взагалі, з даної таблиці, ми можемо бачити, що на всіх виборах рівень активності молоді залишався нижче середнього рівня виборчої активності населення в цілому по країні. Водночас, проаналізувавши деякі дані незалежних досліджень, 82% респондентів з української молоді мають особистий доступ до Інтернету, з них 77% мають персональні комп'ютери або ноутбуки, 59% мають мобільні телефони, а 46% мають смартфони. Значна кількість молодих користувачів Інтернету використовують 86% Інтернету принаймні один або кілька разів на день [26].

Також неможливо і оминати той момент, що сучасний ринок продовжує збагачуватися цифровими пристроями. Наприклад, за даними незалежного агентства Research & Branding Group, у лютому 2019 року 55% українців мали

смартфон, а 57% з них навіть не уявляють життя без цього гаджета (рисунок 3.2).

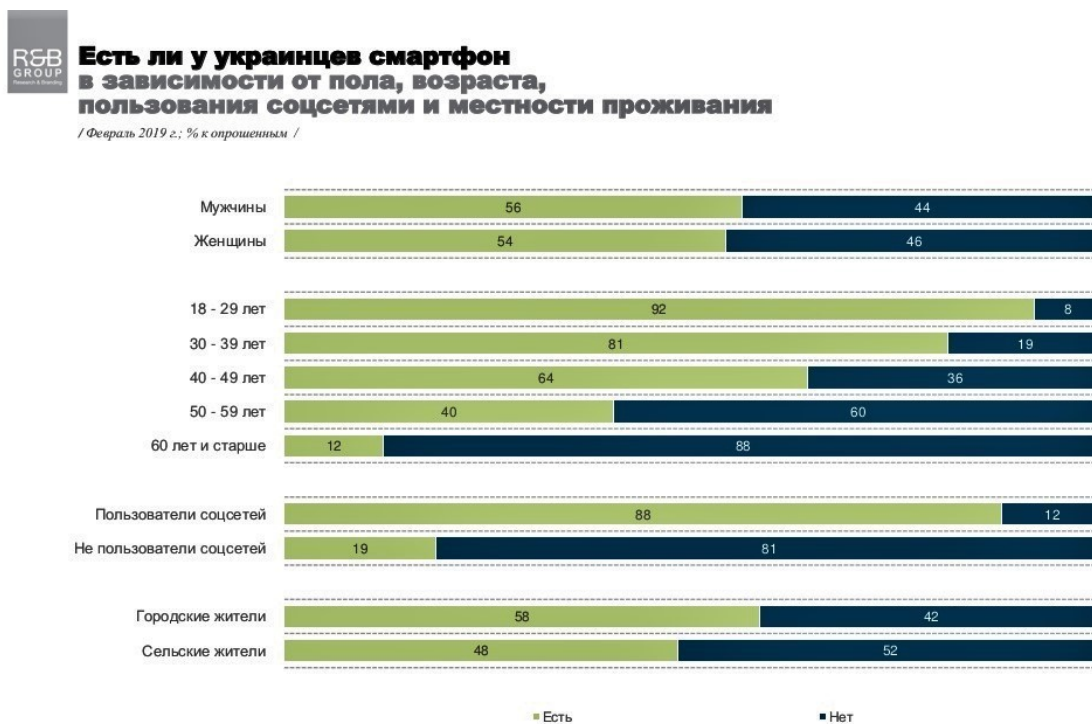

Рисунок 3.2 — Ринок насичення цифровими пристроями українського населення

Джерело: [сайт Research & Branding Group](#).

Але є ще один важливий момент: рівномірно розподілений доступ до цих компонентів в територіальному і соціальному вимірі, чи ні? Щоб дати відповідь на дане питання, поглянемо на дослідження ІнаУ (рисунок 3.3).

Соціально-демографічна структура «регулярних» інтернет-користувачів

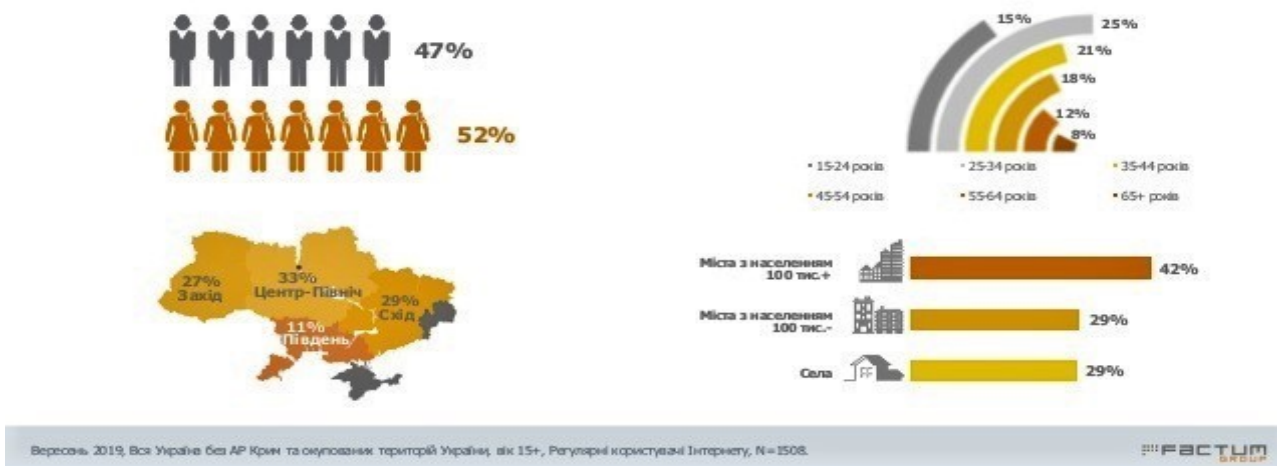

Рисунок 3.3 — Соціально-демографічна структура інтернет-користувачів

Джерело: [сайт Research & Branding Group](#)

Відобразимо процентне співвідношення користувачів всесвітнього павутиння та їх місцем проживання та віком (рисунок 3.4).

Доля «регулярних» інтернет-користувачів в розрізах

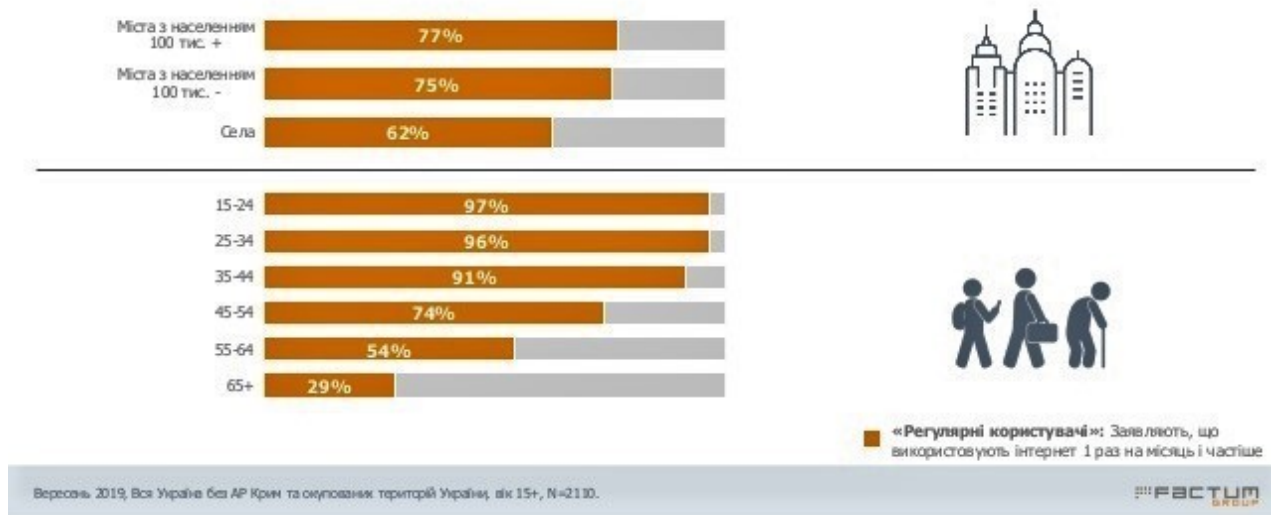

Рисунок 3.4 — Інтернет-користувачі в розрізі міст і віку

Джерело: [сайт ІНАУ](#)

Як висновок можна сказати, що відсоток користувачів інтернету у містах з населенням більше 100 тис. складає 74%, у містах з населенням менше 100 тис. 70%, а у селах – 58%.

Також хотілося б звернути увагу іще на один момент, а саме на соціальний стан інтернет-користувачів та їх освіту, як свідчать дані сайту ІнАУ, люди з високим рівнем доходу 100% є користувачами інтернету, а з низьким рівнем доходу лише 39%. Дані показники, зумовлені ще і тим, що для багатьох наших громадян зависока вартість сучасних гаджетів.

Спостерігається чітка залежність, яка констатує те, що чим вищий рівень освіченості населення, тим більший відсоток відповідної групи регулярно відвідує інтернет.

Висновок — якщо електронне голосування використовується в сучасній українській дійсності, виборець, який вибере цей метод, швидше за все, буде молодшим, багатшим, освіченішим, буде жити у великому місті, ніж типовий виборець, який використовує традиційну форму голосування, через нерівності в доступі до Інтернету.

Очевидно, що зараз неможливо передбачити здатність електронного голосування в умовах соціальної ізоляції запобігти поширенню прогалин в даній сфері. Ми можемо для співставлення взяти досвід Естонії, адже саме в цій країні на сьогоднішній день застосовується електронне голосування для проведення загальнонаціональних виборів, і спробуємо провести аналіз впливу запровадження інтернет-голосування.

Донедавна домінувала думка, що його впровадження в виборчу систему електронного голосування зможе забезпечити відчутне зростання виборчої активності серед населення. І можна з впевненістю сказати, на практиці це дійсно так. Для цього розглянемо дані, які наведені нижче (дані за матеріалами офіційного сайту Республіканської виборчої комісії та Державної служби з організації виборів Естонії) (табл.3.2).

Табл.3.2

Парламентські вибори в Естонії

Рік	Усього виборців	Проголосувало (виборців)	Явка на вибори %	Проголосувало електронно (виборців)	Проголосувало електронно % від усіх виборців
2019	887420	565045	63,7	247232	28
2015	899793	557910	64,2	176328	19,5
2011	913346	580264	63,5	140846	15,4
2007	897243	555463	61,9	30275	3,4
2003	856714	500686	58,2		
1999	857270	492356	57,4		

З даної таблиці видно зростання кількості електронних виборців та загальної явки у той же період. Так наприклад в 2019 році приріст виборців, які використали інтернет-голосування, порівняно з минулими виборами зріс на рекордні 8%.

Подібну картину спостерігаємо і на місцевих виборах (табл.3.3).

Табл.3.3

Місцеві вибори в Естонії

Рік	Усього виборців	Проголосувало (виборців)	Явка на вибори %	Проголосувало електронно (виборців)	Проголосувало електронно % від усіх виборців
2017	1100647	586519	53,3	186034	17
2013	1086935	630050	58,0	133808	12,3
2009	1094317	662813	60,6	104313	9,5
2005	1059292	502504	47,4	9287	0,87
2002	101439	536044	52,5		
1999	1052404	524453	49,8		

За вище наведеними даними бачимо, відсоток виборців, які скористалися е-голосуванням в 2017 році, порівняно з попереднім періодом, зріс більше ніж на 4%.

Аналіз залучення виборців у виборчий процес в Україні можна проаналізувати на основі показника явки виборців на місцевих виборах за роки незалежності, рис. 3.5.

Аналізуючи ці показники, бачимо, що на місцеві вибори в Україні, які відбулися в червні 1994 року, явка виборців була 75,6%. Потім явка виборців поступово знижується: в 1998 році вона склала 70,8%, в 2002 році 69,3%, в 2006 році 67,6%, в 2010 році 48,7%, в 2015 році 46,6%. Як свідчать дані ЦВК, під час виборів в 2020 році 36,88% виборців прийняло участь в голосуванні. Найактивніше голосували на заході України, так наприклад явка в Тернопільській області склала 44,68%, у Львівській 43,82%. У Києві на виборчі дільниці прийшли 34,42% громадян, в області явка була трохи вище, а саме 36,66%. Найбільш пасивними виявилися виборці в Донецькій і Миколаївській областях, тут явка склала 31,67% і 32,02% відповідно [64].

Ефективність виборчого процесу в цілому в українських реаліях можна охарактеризувати наступним чином – це залучення у виборчий процес все більшого проценту виборців, зростання тенденції залучення молоді, підвищення явки населення, впровадження новітніх технологій у виборчий процес. Особливо, що стосується пришвидшення підрахунку голосів виборців. Щоб результати могли передаватися не від дільниць до окружних комісій, а потім тільки до Центральної виборчої комісії, а за допомогою певних електронних засобів, тобто відразу від дільниць до ЦВК. Саме тоді ми могли б отримувати результати виборів не на десятий день після голосування, а буквально наступного дня, або в день самих виборів, звичайно після їх закінчення. Така концепція і система передачі даних вже була розроблена за минулого складу ЦВК. На думку багатьох експертів, це досить реалістичний та адекватний спосіб впровадження електронних цифрових технологій у виборчий процес.

Рис. 3.5 – Явка на місцевих виборах за роки незалежності України

Джерело. Інформація ЦВК

Також на думку деяких експертів найбільш оптимальною буде змішана модель голосування на виборах, тобто паперові бюлетені на дільницях, швидкий їх підрахунок та передача даних до ЦВК будуть відбуватися за допомогою спеціального обладнання, а подальша перевірка отриманих даних з паперовими бюлетенями, які в свою чергу обраховуються вручну членами виборчих комісій. Це не ідеальна, але працююча, перевірена і достатньо стійка до фальсифікацій модель [65].

Насамперед на початку запровадженням онлайн-голосування на виборах в Україні, нам треба вибудувати надійну електронну ідентифікацію людини, створити систему голосування з повним захистом даних від злону і хакерських атак, впровадити захисні механізми від можливості передати картку стороннім особам. Але поки фундамент всього електронного в Україні ще не готовий, ми

можемо продовжувати йти до нього. Крок за кроком впроваджувати механізми, забезпечувати їх, масштабувати і втілювати в життя [65].

Невірно вважати введення електронного голосування тільки в позитивному або тільки негативному сенсі. Як і будь-яка технологія (як технічна, так і соціальна) на високому рівні, електронне голосування пропонує нові можливості і в той же час створює нові побоювання, ризики, недовіру.. Реалії сучасності, пандемія, яка наразі охопила весь світ підштовхує до того, щоб електронне голосування більше не розглядалося як якийсь модний пристрій, забаганка, а скоріше як «рятувальний жетет» для виживання «на борту» будь-якої країни. Перспективи його впровадження і використання надасть можливість у найближчій час питання пов'язані з безпекою і довірою [33].

В Україні починати потрібно з створення відповідного інституціонального середовища: подальший розвиток мережі Інтернет, реалізація пілотних проектів, обробка помилок і створення механізмів зворотного зв'язку, забезпечення виховної роботи, розробка нормативно-правових рамкових умов, навчання персоналу, вирішення основних технічних проблеми та інше. Доцільним було б формування окремої міждисциплінарної інституції, яка могла забезпечувала співпрацю між державою, громадянами та бізнесу і сприяти вирішенню, наступних завдань: аналіз досвіду європейських країн, запозичення досвіду країн, які вже використовують електронне голосування, налагодження співпраці з міжнародними організаціями та бізнесом з цього питання, збір, обробка та опрацювання всіх рівнів інформації, пов'язаної з електронним голосуванням, розробка проектів, проведення дискусій, обговорень, прийняття законодавчих актів, діалог з представниками політичних партій, парламентських фракцій, громадських організацій щодо впровадження електронного голосування в Україні, проведення освітніх та тренінгових програм з даного питання [21].

Для того щоб розібратися і виявити внутрішні слабкі сторони е-голосування, які можуть ускладнити проблеми, що пов'язані із зовнішніми

небезпеками проведемо SWOT-аналіз перспектив впровадження електронного голосування в Україні (табл.3.4). Головною метою проведення SWOT-аналізу є отримання достовірних даних про слабкі і сильні сторони, можливості і загрози.

Як видно з даних SWOT-аналізу, на сьогодні ми маємо чималі перспективи для того щоб виборча система розширилася і все таки у нас почало функціонувати електронне голосування.

Табл.3.4

SWOT аналіз перспектив впровадження проекту е-голосування в Україні

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
1.Суспільний контроль 2.Зниження та уникнення ризиків підготовки документів, пов'язаних з їх оформленням 3.Оперативний підрахунок голосів 4.Потреби громадян перш за все 5.Економія ресурсів і часу 6.Беззаперечна можливість голосування для людей з обмеженими можливостями.	1.Прогалини щодо фінансового забезпечення, кадрових та матеріально-технічних ресурсів 2.Відсутність правової бази для забезпечення впровадження е-голосування 3.Неграмотність населення у використанні комп'ютерних технологій 4.Інформування населення
Можливості (T)	Загрози (O)
1.Економія і ефективне використання ресурсів 2.Зростання, особливо за рахунок молоді і мігрантів, процента явки на виборах 3.Поступове збільшення довіри населення 4.Зниження ймовірності тиску на виборців під час волевиявлення 5.Зниження ризиків щодо підкупу виборців	1.Нехтування правилами інформаційної безпеки 2.Неможливість забезпечити таємницю голосування 3.Кібератака 4.Недовіра розробникам програмного забезпечення з питання як самого голосування так і підрахунку голосів

Як результат, бачимо, що є необхідність імплементації електронного голосування у загальний виборчий процес, являється важливим елементом електронної демократії. Але в свою чергу не потрібно забувати і нехтувати

проблемами, які заважають її впровадженню. А саме, спочатку необхідно модернізувати мережу Інтернет, зробити її доступною навіть у найменшому селі. Прогалини у обізнаності нових технологій старшого покоління теж стає на заваді, тому необхідно проводити постійне інформування населення хоча б для опанування початкового рівня знання комп'ютера. А забезпечення прозорості і відкритості електронного голосування є ще одним важливим кроком підвищення довіри до нього[28].

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши ефективність виборчої системи в Україні і електронного голосування, можна зробити наступні висновки:

1. Голосування за допомогою традиційної моделі виборів, як єдиної форми волевиявлення, є за відомо свідомим заниженням явки виборців на виборах та встановленням законодавчих перепон для громадян бути почутими, реалізації свого Конституційного права на волевиявлення.

2. Сьогодення та сучасні реалії вимагають різних пошуків методів, способів і інструментів, які б спонукали електоральній активності виборців. Саме електронне голосування і є цими реаліями [28].

3. Саме електронне голосування є перспективним напрямком у реалізації електронної демократії і ґрунтується на застосуванні електронних засобів і спеціального ПЗ, процесу волевиявлення та підрахунку голосів. Наша держава, її можливості і потенціал має усі перспективи для впровадження електронної демократії.

4. Термін “електронне голосування” включає в себе широкий спектр систем голосування, в яких електронні елементи використовуються на одному або декількох етапах виборчого процесу. Слід зауважити, що електронне голосування слід розуміти не тільки в контексті глобальних виборів, але і в контексті діяльності місцевого управління. Його слід використовувати в колегіальних урядових установах, на референдумах, під час голосування за допомогою петицій, виборів ректорів та студентських органів самоврядування, органів управління інших організацій.

5. Простота та зручність у використанні електронного голосування може сприяти більш активному голосуванню молоді, ширшому представництву нацменшин, тим самим збільшуючи загальну явку на виборах, дозволяє прибрати людський фактор, який заважає виборам, робить їх підозрілими і викликає багато спорів.

6. Впровадження електронного голосування на сьогодні для нашої держави може дати відповіді і вирішити ряд важливих проблем. Надати можливість проголосувати дистанційно, знизити ризики тиску на виборця, підвищити точність вибору, захистити від несанкціонованого втручання в систему, допомогти позбутися фальсифікацій.

7. Дослідивши всі етапи традиційної системи голосування в Україні можна зробити висновок, що багато процесів і виборчих процедур вже автоматизовано. А це в свою чергу значний крок до впровадження електронного голосування.

8. Для впровадження електронного голосування необхідною умовою є інформування населення.

9. За допомогою електронного голосування ми можемо підняти довіру народу до виборчого процесу в цілому.

10. За результатами дослідження можна зробити висновок, що існує об'єктивна потреба у всебічному впровадженні автоматизованої інформаційної системи в усі виборчі процеси в Україні, незалежно від їх характеру. Таким чином, можна домогтися великого прориву в обробці і передачі інформації на великі відстані і в необхідному форматі. Створення правових, організаційних і забезпечення технічних принципів впровадження та використання сучасних автоматизованих систем необхідні як поступовий етап розвитку виборчої системи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Акімов, А.В., 2018. Електронна демократія як альтернативна форма управління в Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління, 29(68), 3, с. 23–27.
- 2.Барікова, А.А. 2016. Електронна держава: нова ефективність урядування. Київ: Юрінком Інтер.
- 3.Бучин М. Впровадження електронного голосування в Україні: проблеми та перспективи / Микола Бучин // Інформація, комунікація, суспільство 2015: матеріали 4-ої Міжнародної наукової конференції ІКС-2015, 20-23 травня 2015 року, Україна, Львів, Славське / Національний університет «Львівська політехніка», Кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. – С. 126-127.
- 4.Ващенко К. О. Політологія для вчителя: навчальний посібник для студентів педагогічних ВНЗ / К. О. Ващенко, В. О. Корнієнко. – К.: Вид-во ім. М. П. Драгоманова, 2011. – 406 с.
- 5.Венеціанська комісія. Системи електронних виборів: процедури голосування та матеріально-технічні засоби. Міжнародний досвід Доступно: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28966.pdf>
- 6.Виборчий кодекс України. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
- 7.Гелей С. Д. Політологія: Навч. посіб. / С. Д. Гелей, С. М. Рутар. – Київ: Знання, 2007. – 309 с.
- 8.Готун, А.М., 2008. Використання нових інформаційних технологій у виборчому процесі: світовий досвід і практика застосування в Україні. Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія, 89-90, с. 51–55.
- 9.Грицяк Н. В., С. Г. Соловйов; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Н. В. Грицяк Електронна демократія: навч. посіб. /– К. : НАДУ, 2015 – 66 с.
- 10.Державне агентство з питань електронного урядування України, 2019. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронної демократії в Україні на

2019 – 2020 роки». [online] Доступно: <https://www.e.gov.ua/ua/npa/proekt-rozporядzhennyakabinetu-ministriv-ukrayini-pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shchodo-realizaciyikonceptiyi-rozvitku-elektronnoyi-demokratyi-v-ukrayini-na-2019-2020-roki>

11. Дешко Т. В. ІНСТРУМЕНТАРІЙ АНАЛІЗУ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ.1. / Т. Дешко // Наукові записки НаУКМА. Політичні науки. – 2005. – Т. 45. – С. 50-55.

12.Електронне голосування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/2445172-elektronne-golosuvanna.html

14.Законодавство України, 2017. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації. [online] Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-p>.

15.Закон «Про доступ до публічної інформації» прийнятий 13 січня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>

16.Закон «Про електронні довірчі послуги», прийнятий 05 жовтня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>

17.Заява радника Президента України 6-го номера в списку "Слуги народу" Михайла Федорова Доступно:м <https://www.unian.ua/politics/10666791-rizikovana-ideya-chi-potribni-v-ukrajini-internet-vibori.html>

18.Кількість Інтернет користувачів [Електронний ресурс] <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2019/10/11/652498/>

19.Константинівська, А., 2018. Електронне голосування як інструмент електронної участі громадян. Вісник Львівського університету. Серія: Філософськополітологічні студії, 20, с. 162–167.

20.Константинівська А. Електронне голосування. Доступ: <https://rada.oporaua.org/analityka/a-iak-u-nykh/23280-a-iak-u-nykh-elektronne-holosuvannia>.

21.Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>.

22.Кохалик, Х., 2015. Світовий досвід впровадження електронної демократії: проблеми та досягнення. Ефективність державного управління, 42, с. 169–174.

23.Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020, схвалена КМУ від 17 січня 2018, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p>.

24.Лайон Д. Інформаційне суспільство : проблеми та ілюзії / Д. Лайон [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.philsci.univ.kiev.ua/blio/loyon.html>.

25.Ліга Закон, 2011. Про Концепцію «Запровадження системи електронного голосування в Україні». [online] Доступно: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6OG00A.html

26.Ліга Закон, 2019 ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА до проекту Закону України "Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення виборчих прав громадян України шляхом запровадження на виборах голосування поштою та інтернет-голосування". Доступно: <https://ips.ligazakon.net/document/view/GH7TD00A?an=2>

27.Майже половина української молоді використовує смартфон – дослідження Google. – 23 Листопада 2018. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://prm.ua/mayzhe-polovina-ukrayinskoyi-molodi-vikoristovuyelishe-smartfon-dlya-rokupok-doslidzhennya-google/>

28.Матеріал підготовлений в рамках проекту «Promoting Democratic Elections in Eastern Ukraine», що реалізується за фінансової підтримки Національного фонду на підтримку демократії (NED). Зміст публікації не обов'язково відображає точку зору NED і є предметом виключної відповідальності Аналітичного центру «Обсерваторія демократії».

29.Малиновський, В.Я., Грицяк, Н.В. та Семенченко, А.І., 2017. Вступ до курсу. Концептуальні засади електронного урядування та електронної

демократії. В: А.І. Семенченка та В.М. Дрешпака, ред. Електронне урядування та електронна демократія. Київ: ФОП Москаленко О. М.

30.Малишенко Л. Вплив електронної демократії на політичні процеси в європейських країнах [Електронний ресурс] / Л. Малишенко. – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/674>

31.Махначова, Н. М., 2018. Е-демократія як інструмент розвитку громадянського суспільства та ефективного партнерства в публічній сфері. Державне управління: удосконалення та розвиток, [online] 10. Доступно: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1320>

32.Начос, Р.Р., 2018. Електронне голосування в Україні: перспективи запровадження та світовий досвід. [online] Доступно: http://www.pap.in.ua/1_2018/14.pdf

33.ОПОРА, 2016. Онлайн-голосування: Реквієм за мрією. [online] (Останнє оновлення 2 червень 2016) Доступно: <https://www.oporaua.org/article/vybory/42544-onlainholosuvannia-rekviuem-za-mriieiu>

34.Проскуріна О. Виклик комунікацій і відповідь культурного поля політики / О. Проскуріна // Політ. менеджмент. – 2005. – № 2. – С. 103–107. 32. Проект Закону про Концепцію "Запровадження системи електронного голосування в Україні". Доступно: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=40636

35.Радіо Свобода. Електронний ресурс. Доступно: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-trudovi-mihranty-z-ukrainy/30087119.html>

36.Райковський Б. Сучасні моделі виборчих систем: проблеми теорії і практики / Б. Райковський // Вісник Центральної Виборчої Комісії, 2009. – Вип. 1(15). – С. 44-52.

37.Рекомендації Венеціанської комісії. Доступно: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28966.pdf>

38.Розумний М. М. Доктрина дії: Соціально-філософський компонент / М. Розумний. – Х.: Майдан, 2009. – 136 с. – С. 84-85.

www.venice.coe.int/webforms/events/

39.Ротар Н. Політична участь громадян України в умовах е– демократизації / Н. Ротар // Політичний менеджмент. – 2006. о – № 2. – С. 78–92.

40.Савчук О. Системи електронних виборів: процедури голосування та матеріально-технічні засоби. Міжнародний досвід [Електронний ресурс] / О. Савчук // Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України Європейський інформаційно-дослідницький центр. – Режим доступу: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28966.pdf>

41.Саркісова К. Електронна демократія як форма політичної комунікації в сучасному суспільстві / К. Саркісова // Політ. менеджмент. – 2007. – № 1. – С. 66-74.

42.Семенченко А.І., Грицяк Н.В., Жилияєв І.Б. Електронне урядування та електронна демократія: навч. посіб.: у 15 ч. / за заг. ред. А.І., В.М. Дрешпака. – К., 2017.

43.Сервіси Державного реєстру виборців Доступно: <https://www.drv.gov.ua/ords/svc/f?p=111:LOGIN>

44.Статистика порушень [Електронний ресурс] / Місцеві вибори 2015. – Режим доступу: <https://map.opora.ua.org/statystyka-porushen>

45.Стаття “Електронна демократія в Україні: інструменти та методи” <https://gurt.org.ua/articles/44096/>

46.Тішкевич І. 24 или 35 миллионов: сколько украинцев будет выбирать Президента [Електронний ресурс] / И.Тішкевич – 04.02.2019. – Режим доступу: <https://hvylya.net/analytics/politics/24-ili-35-millionov-skolko-ukraintsevbudet-vyibirat-prezidenta.html>

47.Тищенко О. Проект Закону України "Про державну програму запровадження електронного голосування" Доступно: <https://ips.ligakon.net/document/view/JF7RZ00A>

48.Указ Президента України №558/2019 Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг. Доступно: <https://www.president.gov.ua/documents/5582019-28853>

49.Українська Правда. Електронний ресурс. Доступно: <https://www.pravda.com.ua/rus/columns/2019/03/18/7209309/>

50.УНІАН, 2019. Експерт назвав основні недоліки електронного голосування на виборах. [online] (Останнє оновлення 28 січня 2019) Доступно: <https://www.unian.ua/elections/10425030-ekspert-nazvav-osnovni-nedoliki-elektronnogogolosuvannya-na-viborah.html>

51.Фоміна, С.В., 2014. Способи та форми голосування на виборах у зарубіжних країнах. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Серія: Право, 21, с. 112–120.

52.Центральна виборча комісія. Позачергові вибори Президента України 25 травня 2014 року. Протокол Центральної виборчої комісії про підсумки повторного голосування в межах закордонного виборчого округу від 28.05.2014. – Режим доступу: https://www.cvk.gov.ua/info/protokol_zvo_28.05.2014.pdf

53.Центральна виборча комісія. Вибори Президента України 31 березня 2019 року. Протокол Центральної виборчої комісії про підсумки повторного голосування в межах закордонного виборчого округу від 26.04.2019 – Режим доступу: https://www.cvk.gov.ua/info/protokol_zvo_26.04.2019.pdf

54.Центральна виборча комісія. Постанова "Про Роз'яснення щодо складання та уточнення списків виборців для підготовки і проведення голосування з виборів народних депутатів України". Доступно: <https://cvk.gov.ua/pls/acts/getd3632.html?id=47071&ptext=>

55.Чорна Н. В. Електронна демократія в сучасному світі: досягнення та проблеми / Н. В. Чорна // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія :

Питання політології. – 2011. – № 949, вип. 18. – С. 71–75.

56.Шаптала Н. К. Конституційне право України: навч. посіб. / Н. К. Шаптала, Г. В. Задорожня. – Д.: ТОВ «ЛізуновПрес», 2012. – 472 с.

57.Шелудько, Г.І., 2015. Електронне голосування як різновид виборчих інформаційнокомунікативних технологій: зарубіжний та вітчизняний досвід. Recent Studies of Social Sciences. Section: Politics, с. 76–80.

58.Чи можливе в Україні електронне голосування “з дому” – що сказали в комітеті виборців - [Електронний ресурс] / 5.ua - 20 Вересня 2018 року. – Режим доступу:<https://www.5.ua/polityka/chy-mozhlyve-v-ukrainielektronne-holosuvannia-z-domu-shcho-rozpovily-v-komiteti-vybortsiv-177934.html>

59.Юридичний вісник України. Доступно: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/operatsiya-elektronizatsiya-abo-chy-gotova-ukrayina-do-onlajn-vyboriv/>

60.ACE project, 2019. Электронное голосование. [online] Доступно: <http://aceproject.org/ace-ru/focus/e-voting/about>

61.Vicky Spratt The truth about young people and Brexit [Electronic resource]/ 5 October, 2018. – URL: <https://www.bbc.co.uk/bbcthree/article/b8d097b0-3ad4-4dd9-aa25-af6374292de0>

62.Masuda I. The Information Society as Post-Industrial Society / I. Masuda. – Washington: World Future Society, 1981. – P.101-108.

63.Уоллерстайн М. Избирательные системы, партии и политическая стабильность // Полис. – 1992. – №5/6. – С. 157.

64.<https://www.slovoidilo.ua/2020/10/27/infografika/polityka/miscevi-vybory-ukrayini-yak-zminyuvalasya-yavka-period-nezalezhnosti>

65.<https://www.unian.ua/politics/10666791-rizikovana-ideya-chi-potribni.html>